

فصلنامه حسابداری سلامت، سال دوم، شماره دوم، شماره پیاپی (4)، تابستان 1392، صص. 33-50.

شناسایی و رتبه‌بندی عوامل محیطی مؤثر بر استقرار بودجه‌ریزی عملیاتی در ایران

دکتر زهره حاجیها^{1*}، علی سالاروند²

تاریخ دریافت: 1392/09/30 تاریخ اصلاح نهایی: 1393/02/01 تاریخ پذیرش: 1393/04/23

چکیده

مقدمه: در ایران بیش از 12 سال است که اصلاح نظام بودجه‌ریزی در دستور کار سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی سابق و معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری فعلی قرار گرفته است. با این حال، برخی از صاحب‌نظران و متخصصان بودجه در داخل کشور اعتقاد دارند که نتایج و دستاوردهای قابل قبولی نداشته است. لذا، هدف اصلی این پژوهش شناسایی و رتبه‌بندی عوامل محیطی مؤثر بر استقرار نظام بودجه‌ریزی عملیاتی در دستگاه‌های اجرایی کشور از طریق نظرخواهی و استفاده از روش دلفی از کارشناسان و متخصصان بودجه‌ریزی است.

روش پژوهش: جامعه آماری پژوهش شامل کارشناسان و متخصصان بودجه‌ریزی عملیاتی دستگاه‌های اجرایی استان‌های تهران و البرز است که دارای نظر تخصصی راجع به موضوع پژوهش هستند. ابزار گردآوری داده‌های پژوهش شامل دو پرسش‌نامه است که پرسش‌نامه اول مربوط به روش دلفی و پرسش‌نامه دوم مربوط به روش تحلیل سلسله‌مراتبی است. بر اساس پژوهش‌های انجام شده عواملی از جمله عوامل رفتاری، ساختاری، اجرایی و محیطی شناسایی شد که در این پژوهش بر عوامل محیطی تمرکز شده است. قلمرو زمانی پژوهش سال 1392 است. برای فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی از نرم‌افزار Expert Choice نسخه 11، استفاده شده است. حجم نمونه 50 نفر است.

یافته‌ها: نتایج پژوهش نشان می‌دهد که عوامل محیطی، به ترتیب، شامل محیط سیاسی، محیط قانونی، محیط سازمانی و محیط اقتصادی تأثیر بااهمیتی بر استقرار بودجه‌ریزی عملیاتی در ایران دارد.

نتیجه‌گیری: با توجه به یافته‌های پژوهش می‌توان گفت که به نظر کارشناسان و خبرگان بودجه‌ریزی عملیاتی دستگاه‌های اجرایی کشور، محیط سیاسی بیشترین و محیط اقتصادی کم‌ترین تأثیر را بر استقرار بودجه‌ریزی عملیاتی در ایران دارد.

واژه‌های کلیدی: بودجه‌ریزی عملیاتی، عوامل محیطی، محیط سیاسی، محیط سازمانی.

1. استادیار گروه حسابداری دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق.

2. کارشناسی ارشد حسابداری پردیس تحصیلات تکمیلی واحد علوم و تحقیقات دماوند؛ ذیحساب اداره کل راه و شهرسازی استان البرز.

* نویسنده مسئول؛ رایانامه: Z_hajiha@yahoo.com

مقدمه

و کنترل نتیجه‌ها در مقایسه با برنامه‌ها به‌دست آید و آن‌گاه هم سیاستگذاران و هم مردم می‌توانند درباره عملکرد دولت قضاوت روشن‌تری داشته باشند. در واقع بودجه‌ریزی عملیاتی، با مرتبط ساختن تصمیم‌های بودجه‌ای و عملکرد دولت، پاسخ‌گویی دولت در مقابل قانون‌گذاران و مردم را تقویت می‌کند و می‌توان به‌طور خلاصه عنوان کرد که انضباط جای هرج و مرج، مصالح عمومی جای منافع شخصی و برنامه‌ها جای سلیقه فردی را می‌گیرد. اما آنچه در عمل اتفاق می‌افتد تا حدود زیادی متفاوت است و برنامه‌ریزان اقتصادی در بحث‌های نظری همواره بر بهره‌گیری از بودجه به عنوان برنامه کوتاه‌مدت و ابزار اجرایی برنامه‌های توسعه، تأکید می‌کنند (2).

عوامل محیطی به شرایط عمومی کشور در حوزه سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و قانون‌گذاری اشاره می‌کند؛ به‌طوری‌که متغیر بودن شرایط و عوامل محیطی موجب اجرا نکردن صحیح بودجه‌ریزی عملیاتی می‌شود. هدف اصلی این پژوهش شناسایی و رتبه‌بندی عوامل محیطی است که بر استقرار نظام بودجه‌ریزی عملیاتی تأثیرگذار است. برای پاسخ‌گویی به سوال اصلی پژوهش که عبارت است از: آیا عوامل محیطی از جمله محیط سیاسی، محیط اقتصادی، محیط سازمانی و محیط قانونی بر استقرار نظام بودجه‌ریزی عملیاتی مؤثر است؟ از روش دلفی و فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) استفاده شده است. بکارگیری روش دلفی به‌طور عمده با هدف کشف ایده‌های خلاقانه و قابل اطمینان و یا تهیه اطلاعاتی مناسب

بودجه‌نمایانگر همه‌ی برنامه‌ها و فعالیت‌های دولت بوده و نقش بسیار مهم و حیاتی در توسعه‌ی اقتصاد ملی ایفا می‌کند. با توسعه‌ی وظایف دولت و افزایش سریع هزینه‌های دولتی و پیوند آن با وضعیت عمومی اقتصاد کشور، کنترل مخارج اهمیت خود را از دست داد و نیاز به بهبود در نظام‌های برنامه‌ریزی، کنترل و مدیریت منابع بخش عمومی مطرح شد تا تصمیم‌گیرندگان را قادر سازد دید جامع‌تری پیدا کرده و اطلاعات وسیعی در مورد نتایج عملکردها و هزینه‌های اجرای فعالیت‌ها داشته باشند. این موضوع موجب توجه دولت‌ها به اقتصادی بودن، کارایی و اثربخشی منابع دولت و به عبارتی مدیریت مالی دولت شد. برقراری این شرایط نیازمند بهبود روش‌های بودجه‌ریزی کنونی است. در این میان نظام بودجه‌ریزی عملیاتی و برنامه‌ای را می‌توان برای بازنگری و ارزیابی مدیریت فعالیت‌های دولتی مطرح کرد. وجه تمایز این نظام با نظام بودجه‌ای متداول تکیه‌ی این نظام بر هدف‌ها، نتایج و منابع حاصل از هر یک از اقلام هزینه‌ها و پاسخ دادن به این سوال است که درآمدهای دولت برای چه کاری خرج می‌شود و نتایج آن چه تأثیری بر زندگی شهروندان دارد (1). به عبارت دیگر، اندیشه‌ای که در ورای بودجه‌ریزی عملیاتی قرار دارد این است که سیاست‌گذاران، تصمیم‌های مالی برنامه‌ها را به گونه‌ای عینی و بر مبنای کارایی و اثربخشی استوار کنند. هم‌چنین، منابع مالی مورد نیاز برنامه‌ها، شناسایی و معیارهای سنجش

- بند 32 سیاست‌های تنظیم قانون بودجه کل کشور ابلاغی مقام معظم رهبری

- بند 7 ضوابط اجرایی قانون بودجه کل کشور سال 1387

- ماده 16 قانون مدیریت خدمات کشوری

- ماده 138 قانون برنامه چهارم توسعه، اقتصادی اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران

- ماده 144 قانون برنامه چهارم توسعه، اقتصادی اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و آیین‌نامه آن

- ماده 219 قانون برنامه پنجم توسعه، اقتصادی اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران

- بخشنامه ابلاغ قانون بودجه سال 1389 کل کشور (از طرف معاون برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری)

- بخشنامه بودجه سال‌های 1392 و 1393 با عنایت به تأکید قانون‌گذار بر اجرای نظام بودجه‌ریزی عملیاتی، چه عواملی مانع از استقرار آن شده است؟ در پژوهش حاضر سعی شده است عوامل محیطی مؤثر بر استقرار بودجه‌ریزی عملیاتی در ایران، بررسی و شناسایی و سپس اولویت‌بندی شود.

چارچوب نظری پژوهش

بودجه‌ریزی عملیاتی نوعی نظام برنامه‌ریزی، بودجه‌ریزی و ارزیابی است که بر رابطه بودجه هزینه‌شده و نتایج مورد انتظار تأکید می‌کند. در چارچوب بودجه‌ریزی عملیاتی، بخش‌های مختلف اداری بر اساس استانداردهای مشخصی تحت عنوان شاخص‌های عملکرد پاسخ‌گو هستند و مدیران در

به‌منظور تصمیم‌گیری است. روش دلفی فرایند ساختاریافته برای جمع‌آوری و طبقه‌بندی دانش موجود در نزد گروهی از کارشناسان و خبرگان است که از طریق توزیع پرسش‌نامه‌هایی در بین این افراد و بازخورد کنترل‌شده پاسخ‌ها و نظرات دریافتی انجام می‌شود. فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی یکی از جامع‌ترین نظام‌های طراحی‌شده برای تصمیم‌گیری معیارهای چندگانه است. زیرا این فن امکان صورت‌بندی مسأله را به صورت سلسله‌مراتبی فراهم آورده و هم‌چنین امکان در نظر گرفتن معیارهای کمی و کیفی را در مسأله دارد. این فرایند گزینه‌های مختلف را در تصمیم‌گیری دخالت داده و امکان تحلیل حساسیت روی معیارها را دارد. افزون بر این، بر مبنای مقایسه‌های زوجی بنا نهاده شده که قضاوت و محاسبات را تسهیل می‌کند. هم‌چنین، میزان سازگاری و ناسازگاری تصمیم را نشان می‌دهد (3). با توجه به مبانی قانونی موجود، قانون‌گذار به اهمیت پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی واقف بوده و با توجه به اینکه تاکنون به‌طور کامل این نظام بودجه‌ریزی در سطح دولت، عملیاتی نشده ضرورت دارد دلایل آن مشخص و عوامل مربوط شناسایی و برای رفع آن‌ها اولویت‌بندی شود. مبانی قانونی بودجه‌ریزی عملیاتی در کشور به شرح زیر است:

- بند (ز) تبصره یک قانون بودجه کل کشور سال‌های 1381 و 1382

- جزء 2 بند تبصره 4 قانون بودجه کل کشور سال‌های 1383 و 1384

- ضوابط اجرایی قانون بودجه کل کشور سال‌های 1386، 1387 و 1388

تعیین بهترین شیوه نیل به نتایج، از اختیار عمل بیشتری برخوردارند. از طرف دیگر، در چارچوب چنین شیوه‌ای مشارکت سیاست‌گذاران، مدیران و حتی شهروندان در قالب برنامه‌های راهبرد، اولویت‌های هزینه‌ای و ارزیابی عملکرد انجام می‌شود. شناسایی رابطه بین برنامه‌ریزی راهبردی و تخصیص منابع با توجه به افق‌های درازمدت، از هدف‌های دیگر بودجه‌ریزی عملیاتی تلقی می‌شود. اندیشه‌ای که در ورای بودجه‌ریزی عملیاتی قرار دارد این است که اگر سیاست‌گذاران، تصمیم‌های مالی را به گونه‌ای عینی و بر مبنای کارایی و اثربخشی اتخاذ کنند، آنگاه هم آن‌ها و هم مردم می‌توانند درباره عملکرد دولت قضاوت روشن‌تری داشته باشند. در واقع بودجه‌ریزی عملیاتی با مرتبط ساختن تصمیم‌های بودجه‌ای و عملکرد دولت، پاسخ‌گویی دولت در مقابل قانون‌گذاران و مردم را تقویت می‌کند (2).

به‌طور کلی بودجه‌ریزی عملیاتی به دنبال پاسخ‌گویی به این پرسش است که، جایگاه کنونی ما کجاست؟ می‌خواهیم کجا باشیم؟ چگونه باید به این هدف‌ها برسیم؟ چگونه باید پیشرفت خود را بسنجیم؟ موانع استقرار این نظام چیست؟ عوامل محیطی تأثیرگذار کدامند؟ کدام یک تأثیر بیشتری دارد؟ بودجه‌ریزی عملیاتی به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای کارآمد مدیران در پاسخ‌گویی و اثربخشی تصمیم‌گیری‌ها و کنترل است. تربیت مدیران کارآمد و لایق، نقش بسیار اساسی در فرایند بودجه‌ریزی عملیاتی ایفا می‌کند. در نظام بودجه‌ریزی عملیاتی

افزایش اختیارات مدیران دستگاه‌های اجرایی و ایجاد بستر عملیاتی مطمئن و عاری از خطر و ظرفیت‌سازی مدیریتی متغیرهای اصلی محسوب می‌شود.

تاریخ اصلاح بودجه در ایالات متحده آمریکا نشان می‌دهد که جنگ همیشه بین قوای مجریه و مقننه برای قدرت بوده است. در قرن گذشته اصلاحات بودجه دولت مرکزی ایالات متحده (قانون بودجه سال 1921)، فعالیت‌های مبتنی بر عملکرد (بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد سال 1950)، با تمرکز بر ارزیابی برنامه، مدیریت گرا، از پایین به بالا، سخت‌گیرانه، و در رابطه با نتایج بوده است (4).

هم‌چنین، با توجه به افزایش نگرانی در مورد ثبات مالی، افزایش انتظارات در مورد شفافیت، صداقت و پاسخ‌گویی دولت، افزایش آگاهی از قانون اساسی، رشد فعالیت‌های مردم در مورد استفاده از پول مالیات‌دهندگان باعث شده که دولت‌ها به بودجه‌ریزی عملیاتی توجه بیشتری داشته باشند (5).

بهبود مدیریت در واقع پیش‌شرط اصلاحات بودجه‌ای است و به‌منظور ارزیابی دقیق فرایندهای تخصیص منابع در درون دستگاه‌های اجرایی و ساختارهای مدیریتی، دستگاه‌های اجرایی باید قابلیت‌های لازم را در درون سازمان خود به وجود آورند. هدف از این کار باید افزایش توانایی دستگاه‌های مصرف‌کننده بودجه در یافتن کم هزینه‌ترین و مقرون به صرفه‌ترین راه برای انجام وظایف محوله و تخصیص منابع صرفه‌جویی شده به سایر فعالیت‌های مفید باشد. از مهم‌ترین شاخص‌های مدیریتی که باعث ایجاد موانع در پیاده‌سازی

«بررسی عوامل مؤثر بر نگرش بودجه‌بندی و رابطه این نگرش با عملکرد بخش مدیران در بیمارستان‌ها» نشان دادند زمانی که نتایج بازخورد بودجه و مشارکت بالا است، انگیزه و نگرش بر بودجه نیز بالا خواهد بود و زمانی که انگیزه و نگرش بر بودجه بالا باشد عملکرد مدیران نیز بالا خواهد بود. رابینسون و دونکان (9) در پژوهشی با عنوان «مدلی پایه‌ای برای بودجه‌ریزی عملیاتی» مدل چند جانبه‌ای را برای اجرای اثربخش بودجه‌ریزی عملیاتی در ایالات متحده آمریکا تدوین و ارائه کردند.

توگن (10) در پژوهش خود نشان داد که دو دسته عوامل بر بودجه‌ریزی عملیاتی تأثیر می‌گذارد که عبارت‌اند از: عوامل مؤثر بر اثربخشی بودجه‌ریزی عملیاتی قبل از اجرای آن و عوامل مؤثر بر اثر بخشی بودجه‌ریزی عملیاتی هنگام اجرای آن.

پژوهش مونتس (11) در بولیوی نشان می‌دهد که رهبری سیاسی و مدیریتی سازمان در اصلاح نظام بودجه‌ریزی و اجرای بودجه‌ریزی عملیاتی بسیار نقش دارد. بنابراین، تدوین خط‌مشی‌های شفاف و واضح در حمایت از مدیریت بر مبنای عملکرد و نیز ایجاد ساز و کارهایی ضروری است که بتواند اجرای بودجه‌ریزی عملیاتی را تقویت کند.

در پژوهش انجام شده به وسیله جوردن و هاگبارت (12) اهمیت مسئولیت پاسخ‌گویی و هم‌چنین تحقق مناسب آن با اجرای نظام بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد نشان داده شده است. این پژوهش بر دو نتیجه مهم تأکید داشت: 1. هدف دولت از استقرار نظام بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد چیست؟ 2. بینش‌ها در

بودجه‌ریزی عملیاتی می‌شود، می‌توان شاخص‌های محیطی، شاخص‌های فنی و مدیریتی و شاخص‌های انسانی را نام برد (6).

استقرار بودجه‌ریزی عملیاتی تحت تأثیر عوامل محیطی مختلفی قرار می‌گیرد که هم می‌تواند مانع باشد و هم در اجرای دقیق عوامل، به استقرار آن کمک کند. عواملی نظیر عوامل محیط سیاسی شامل توافق‌های قوه مقننه با قوه مجریه، پشتیبانی دولت از بودجه با ایجاد الزامات قانونی، ارتباطات سیاسی بین‌المللی و... محیط اقتصادی شامل توجیه اقتصادی اجرای طرح، محاسبه بهای تمام شده، ارزیابی وضعیت و شرایط مالی دولت و... محیط سازمانی شامل ساختار دستگاه اجرایی، هماهنگی بخش‌های مختلف سازمان، پاسخ‌گویی سازمان و... محیط قانونی شامل تصویب قوانین و مقرراتی که متناقض نباشد، دست و پاگیر و محدودکننده نباشد، پیاده‌سازی و تسهیل الزامات قانونی و

پیشینه پژوهش

مطالعه ادبیات پژوهش‌های خارجی نشان می‌دهد که پژوهش‌های زیادی در زمینه شناسایی عوامل مؤثر بر بودجه‌ریزی عملیاتی انجام شده است؛ به طوری که در سال 2012، اگر (7) در مقاله‌ی «تأثیر مشارکت بودجه بر عملکرد مدیریتی از طریق تعهد سازمانی، مطالعه موردی روی 500 شرکت در ترکیه» نشان داد که مشارکت بودجه از طریق تعهد سازمانی چگونه بر عملکرد مدیریتی در کسب و کار تأثیر می‌گذارد. زو و همکاران (8) در مقاله‌ی

توجه به گرایش مجریان و جو سازمان و 7. توجه به سادگی اجرای قانون و فناوری می‌دانند.

مهدوی و گل محمدی (15) در پژوهشی با عنوان «بررسی میزان آشنایی مدیران ارشد مالی دستگاه‌های اجرایی استان فارس با روش‌های نوین بودجه‌ریزی» به بررسی میزان آشنایی مدیران مالی با روش‌های نوین بودجه‌ریزی و هم‌چنین، میزان موافقت یا مخالفت آن‌ها با تحولات جاری در نظام بودجه‌ریزی دستگاه‌های اجرایی محل فعالیت آن‌ها پرداختند. نتایج حاصل از پژوهش آنان نشان داد که سطح آشنایی مدیران ارشد مالی دستگاه‌های اجرایی استان فارس با روش‌های نوین بودجه‌ریزی همچون روش بودجه‌ریزی بر مبنای صفر، روش بودجه‌ریزی برنامه‌ای و نظام طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و بودجه‌ریزی، پایین است ولی روش بودجه‌ریزی عملیاتی از این قاعده مستثنی است. هم‌چنین، نتایج بدست آمده بیانگر این بود که مدیران مورد بررسی، روش بودجه‌ریزی مورد استفاده در دستگاه اجرایی محل فعالیت خود را مناسب تشخیص نداده و به میزان زیادی با تغییر روش بودجه‌ریزی موافق هستند.

پورزمانی و نادری (16) در پژوهشی با عنوان «بررسی موانع استقرار بودجه عملیاتی در سازمان‌های مناطق آزاد تجاری - صنعتی ایران» به بررسی موانع موجود در فرایند استقرار بودجه عملیاتی بر اساس مدل شه در مناطق آزاد تجاری - صنعتی و ارائه راه کارهایی برای رفع آن‌ها پرداختند. جامعه آماری پژوهش را مدیران مالی، مدیران برنامه‌ریزی و بودجه‌ریزی در مناطق آزاد تجاری - صنعتی و

مورد راهبرد و رویکردهای مربوط به اجرای نظام بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد به چه صورت است؟ نتایج بدست آمده از پژوهش مزبور نشان داد که بهبود مسئولیت پاسخ‌گویی در بالاترین اولویت و تغییر در سیاست‌های ایالتی در پایین‌ترین اولویت قرار دارد.

در ایران نیز در سال‌های اخیر مطالعاتی انجام شده است. قدرتی و همکاران (13) در مقاله‌ی «بررسی موانع و مشکلات پیمایش‌سازی سیستم بودجه‌بندی عملیاتی در شهرداری قم و ارائه راه کارهای لازم جهت رفع موانع»، به بررسی مشکلات پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی پرداخته و عوامل مدیریتی مؤثر، به ترتیب، شامل عوامل انسانی، فنی و محیطی به عنوان مهم‌ترین عوامل مربوط به مشکلات پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی معرفی شدند. باباجانی و رسولی (1) در مقاله «شناسایی موانع و مشکلات موجود در استقرار نظام بودجه‌ریزی عملیاتی در دستگاه‌های اجرایی کشور» به شناسایی و تبیین موانع و مشکلات پیاده‌سازی نظام بودجه‌ریزی عملیاتی در دستگاه‌های اجرایی کشور پرداخته، که نشان می‌دهد کارشناسان سه دسته از عوامل رفتاری، ساختاری و محیطی را در اجرا نشدن نظام بودجه‌ریزی عملیاتی مؤثر دانستند. طاهرپور کلانتری و همکاران (14) در پژوهش «شناسایی عوامل مؤثر بر استقرار بودجه عملیاتی در سازمان‌های دولتی» عوامل مؤثر بر بودجه‌ریزی عملیاتی را، به ترتیب، شامل: 1. توجه به فرهنگ و رهبری، 2. تعهد به اجرا، 3. شرایط گروه هدف، 4. توجه به دانش و ساختار، 5. شرایط تدوین قانون، 6.

افزون براین، نتایج نشان می‌دهد که پیاده‌سازی بودجه‌ریزی عملیاتی موجب صرفه اقتصادی در شهرداری شیراز می‌شود.

از پژوهش‌های کاربرد فنون ریاضی در بودجه‌ریزی عملیاتی می‌توان به پژوهش کاظمی و همکاران (18) اشاره کرد. آن‌ها در پژوهشی با عنوان «کاربرد روش تحلیل فراگیر داده‌ها در بودجه‌ریزی عملیاتی بیمارستانی: مطالعه موردی بیمارستان‌های منتخب سال 1387» کارایی بیمارستان‌های منتخب را با استفاده از فن تحلیل فراگیر داده‌ها محاسبه و کاربرد فن مزبور در بودجه‌ریزی عملیاتی بیمارستانی را بررسی کردند. نتایج پژوهش بیانگر این بود که 45 درصد از بیمارستان‌ها ناکارا بوده‌اند. هم‌چنین، با توجه به میانگین درصد مازاد بکارگیری بیش از نیاز ورودی‌ها، بیمارستان‌های ناکارا به طور متوسط 51/16 درصد تخت اضافی و 46/14 درصد کارکنان اضافی داشتند. بنابراین، بیمارستان‌های منتخب به صورت کارا فعالیت نکرده و ظرفیت ارتقای کارایی در بیمارستان‌های مورد بررسی بدون هیچ‌گونه افزایشی در هزینه‌ها و با بکارگیری همان میزان از ورودی‌ها وجود دارد.

سوال‌های پژوهش

در راستای دستیابی به هدف‌های پژوهش سوال‌های زیر ارائه شده است:

1. آیا محیط سیاسی تأثیر بااهمیتی بر استقرار بودجه‌ریزی عملیاتی در ایران دارد؟
2. آیا محیط سازمانی تأثیر بااهمیتی بر استقرار بودجه‌ریزی عملیاتی در ایران دارد؟

هم‌چنین، دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد و ویژه اقتصادی ایران تشکیل داد. بر اساس نتایج پژوهش، ناتوانی در ارزیابی عملکرد، ناتوانی نیروی انسانی، نداشتن اختیار قانونی و نبود اختیار رویه‌ای و هم‌چنین نداشتن انگیزه‌های پذیرش به عنوان موانع استقرار بودجه‌ریزی عملیاتی بر اساس مدل شه‌شناسایی شد. با این وجود، عواملی مانند توانایی فنی، اختیار سازمانی، پذیرش سیاسی و پذیرش مدیریتی به عنوان موانع تشخیص داده نشد.

مرادی و همکاران (17) در پژوهشی با عنوان «امکان سنجی اجرای بودجه‌ریزی عملیاتی: مطالعه موردی شهرداری شیراز» به بررسی امکان اجرای بودجه‌ریزی عملیاتی در شهرداری شیراز پرداختند. چهار دسته از افراد مطلع از مراحل بودجه در شهرداری شیراز شامل مدیران ارشد و معاونین اداری و مالی، مدیران مالی، رؤسای حسابداری و مسئولین بودجه، کارشناسان مالی و کارشناسان برنامه‌ریزی و آموزش و فناوری اطلاعات با پرسش‌نامه مورد سؤال قرار گرفتند. نتایج پژوهش بیانگر آن بود که از نظر آزمودنی‌ها، در شهرداری شیراز توانایی لازم برای اجرای بودجه‌ریزی عملیاتی از لحاظ هر سه بعد توانایی، شامل توانایی ارزیابی عملکرد، توانایی انسانی و توانایی فنی وجود ندارد؛ اما اختیار لازم از لحاظ هر سه بعد اختیار، یعنی اختیار قانونی، رویه‌ای و سازمانی وجود دارد. هم‌چنین، در ارتباط با دو بعد پذیرش شامل پذیرش سیاسی و پذیرش مدیریتی شرایط مناسبی وجود داشته، اما در بعد دیگر پذیرش، پذیرش انگیزشی، انگیزه مناسب برای پیاده‌سازی وجود ندارد.

3. آیا محیط قانونی تأثیر بااهمیتی بر استقرار بودجه‌ریزی عملیاتی در ایران دارد؟
4. آیا محیط اقتصادی تأثیر بااهمیتی بر استقرار بودجه‌ریزی عملیاتی در ایران دارد؟
5. آیا محیط سیاسی نسبت به سایر عوامل محیطی تأثیر بیشتری بر استقرار بودجه‌ریزی عملیاتی در ایران دارد؟
6. کدام عامل بیشترین تأثیر و کدام عامل کم‌ترین تأثیر بر استقرار بودجه‌ریزی عملیاتی در ایران دارد؟

جامعه، نمونه آماری و قلمرو پژوهش

در این پژوهش برای شناسایی عوامل اصلی و فرعی محیطی از نظر 20 نفر از کارشناسان و متخصصان خبره استفاده شده که بر اساس نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. برای رتبه‌بندی این عوامل نیز بر اساس روش فرایند تحلیل سلسله مراتبی و با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند، از نظر 50 نفر از متخصصین استفاده شده است. برای رتبه‌بندی این عوامل جامعه آماری پژوهش شامل کارشناسان و متخصصان بودجه‌ریزی عملیاتی دستگاه‌های اجرایی استان‌های تهران و البرز است که دارای نظر تخصصی راجع به موضوع پژوهش هستند و به صورت هدفمند انتخاب شده‌اند. در این پژوهش در سه مرحله روش دلفی اجرا شد. به این ترتیب، که پرسش‌نامه دلفی میان خبرگان توزیع شد و پس از یک هفته جمع‌آوری و مطالب مندرج در پرسش‌نامه افراد و دلایل انتخاب آن‌ها به سایرین نیز اطلاع‌رسانی شد. در این مرحله نیز یک هفته فرصت برای بررسی نظرات به خبرگان داده شد و پس از آن دوباره نظرات اصلاح شده برخی از خبرگان دریافت و به اطلاع سایرین رسید. در نهایت،

پس از یک هفته و در 3 بار رفت و برگشت، شاخص‌های نهایی به دست آمد. به این ترتیب، در مرحله اول توزیع پرسش‌نامه، 4 شاخص اصلی و 20 شاخص فرعی از سوی کلیه خبرگان انتخاب شد و 4 شاخص فرعی به شاخص‌های قبلی اضافه شد. در مرحله دوم 4 شاخص فرعی اضافه شده مورد تأیید قرار گرفت و 2 شاخص دیگر اضافه شد که در نهایت در مرحله سوم 4 شاخص اصلی و 22 شاخص فرعی مورد تأیید قرار گرفت.

ابزار پژوهش

ابزار گردآوری و تهیه اطلاعات مورد نیاز در این پژوهش دو پرسش‌نامه است. پرسش‌نامه شماره 1 مربوط به روش دلفی است. هدف از طراحی این پرسش‌نامه دریافت نظرات خبرگان در ارتباط با مشخص کردن عوامل محیطی مؤثر بر بودجه‌ریزی عملیاتی است.

بالدوین معتقد است در شرایطی که دانش علمی تصمیم‌گیرندگان کافی نیست می‌توان از روش دلفی استفاده کرد. روش دلفی بر این اصل استوار است که نظر متخصصان هر حوزه علمی در مورد پیش‌بینی آینده صائب‌ترین نظر است. بنابراین، بر خلاف روش‌های پژوهش پیمایشی، اعتبار روش دلفی به تعداد شرکت‌کنندگان در پژوهش است که به اعتبار علمی متخصصان شرکت‌کننده در پژوهش بستگی دارد (3). پرسش‌نامه شماره 2 مربوط به فرایند تحلیل سلسله مراتبی است. فرایند تحلیل سلسله مراتبی یکی از معروف‌ترین فن‌های تصمیم‌گیری چند منظوره است که اولین بار به وسیله توماس. ال. ساعتی در دهه 1970 ابداع شد. زیرا این فن امکان صورت‌بندی مسأله را

به صورت سلسله مراتبی فراهم آورده و هم چنین امکان در نظر گرفتن معیارهای کمی و کیفی را در مسأله دارد (3). برای اولویت بندی عوامل محیطی مؤثر بر بودجه ریزی عملیاتی از روش تحلیل سلسله مراتبی استفاده شده است و محاسبات آن از طریق نرم افزار Expert Choice نسخه 11 انجام شده است.

سنجش پایایی و روایی ابزار جمع آوری داده‌ها

در این پژوهش برای افزایش روایی محتوایی پرسش نامه از ابزارهای زیر استفاده شد:

1. استفاده از نظر متخصصان و کارشناسان امور پژوهشی

روش تحلیل آماری داده‌ها

آمار توصیفی

تحلیل توصیفی داده‌ها به ویژگی‌های جامعه و

جدول 1: نتایج حاصل از ضریب کودر - ریچاردسون

متغیر	ضریب کودر - ریچاردسون
محیط سیاسی	0/894
محیط سازمانی	0/802
محیط قانونی	0/736
محیط اقتصادی	0/759

جدول 2: ویژگی‌های شخصیتی آزمودنی‌ها

وضعیت سنی	تعداد	درصد	سابقه کار	تعداد	درصد	وضعیت تحصیلی	تعداد	درصد
بین 30 تا 35	3	6%	5 تا 10 سال	12	24%	کارشناسی	6	12%
بین 36 تا 40	11	22%	10 تا 15	14	28%	کارشناسی ارشد	32	64%
بین 41 تا 45	12	24%	15 تا 20	16	32%	دکتری و بالاتر	12	24%
بین 45 تا 50	16	32%	بالای 20 سال	8	16%			
بالای 50	8	16%						
	50	100%		50	100%			

است که با یکدیگر مقایسه می‌شود (گزینه‌های رقیب). سایر سطح‌های میانی نشان‌دهنده عواملی است که ملاک مقایسه گزینه‌ها است. در پژوهش حاضر سطح‌های اول و دوم درخت تصمیم‌گیری در نمودار شماره 1 رسم شده است، به طوری که سطح اول، شناسایی عوامل محیطی مؤثر بر بودجه‌ریزی عملیاتی است. سطح دوم شامل 4 معیار اصلی بیان شده در بخش قبل است.

مرحله اول: مقایسه‌های زوجی

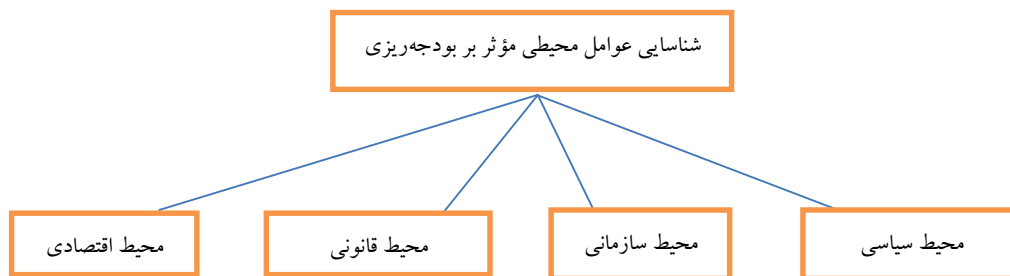
یک روش اساسی برای آزمون، روش مقایسه‌های زوجی است. این روش از پیچیدگی مدل فرایند تحلیل سلسله مراتبی به طور قابل توجهی می‌کاهد، زیرا تنها دو مؤلفه در یک زمان بررسی می‌شود. در این مرحله با توجه به عوامل مؤثر، بر اساس هر یک از معیارها ماتریس زوجی تشکیل می‌شود. در هر یک از ماتریس‌ها با استفاده از یک مقیاس خاص که از ترجیح یکسان تا بی‌نهایت مرجح طراحی شده است، قضاوت در این امر مقایسه‌ای با استفاده از جدولی 9 کمیته‌ای انجام می‌شود. به عنوان نمونه، برای عدد‌گذاری و تعیین ارجحیت در ماتریس زوجی سه عنصر A، B و C افراد تصمیم‌گیرنده، ترجیح A بر B (سطر به ستون) بین مساوی و کمی ارجح یعنی

نمونه آماری اشاره می‌کند. در جدول شماره 2 ویژگی‌های شخصیتی آزمودنی‌ها شامل سن، تحصیلات و سابقه کار ارائه شده است.

بررسی سایر اطلاعات جمعیت‌شناختی نمونه مورد بررسی نشان می‌دهد بیشتر پاسخ‌دهندگان را مردان، شامل 76 درصد از افراد نمونه، تشکیل می‌دهند. بیشترین نمونه آماری پاسخ‌دهندگان از لحاظ رده سنی برابر 32% در رده سنی بین 45 تا 50 سال تشکیل می‌دهند. بیشترین نمونه آماری پاسخ‌دهندگان از لحاظ میزان تحصیلات برابر 64% شامل میزان تحصیلات کارشناسی ارشد و کم‌ترین برابر 12% شامل تحصیلات کارشناسی است. بیشترین نمونه آماری پاسخ‌دهندگان به لحاظ سابقه کاری برابر با 32% شامل سابقه بین 15 تا 20 سال است. لذا، مطابق نتایج حاصل می‌توان گفت کارشناسان و متخصصان بودجه‌ریزی عملیاتی در سازمان‌های مورد مطالعه افراد با تجربه‌ای به لحاظ میزان سن، تحصیلات و سابقه شغلی هستند.

ساختن درخت سلسله مراتب تصمیم

سلسله مراتب تصمیم درختی است که با توجه به مسأله تحت بررسی دارای سطوح متعدد است، بویژه سطح اول هر درخت بیان‌کننده هدف تصمیم‌گیری است. سطح آخر هر درخت نیز بیان‌کننده گزینه‌هایی

نمودار 1: سطوح درخت تصمیم‌گیری

ماتریس مقایسه، استفاده از این روش را بیشتر توجیه می‌کند چرا که میانگین هندسی خاصیت معکوس بودن را در ماتریس مقایسه‌های زوجی حفظ می‌کند. اگر فرض کنیم $a_{ij}^{(k)}$ مولفه مربوط به پاسخ‌دهنده K ام برای مقایسه معیار 1 نسبت به معیار j باشد، میانگین هندسی برای مؤلفه‌های متناظر از رابطه شماره 1 در زیر محاسبه می‌شود:

$$\overline{a_{ij}} = \left(\prod_{k=1}^n a_{ij}^{(k)} \right)^{1/n} \quad \text{رابطه (1)}$$

با استفاده از رابطه شماره 1، ماتریس اولیه مقایسه زوجی شاخص‌های اصلی از نظر نمونه پژوهش به صورت جدول شماره 4 ارائه شده است (سمت راست جدول) و برای استخراج اولویت‌ها از جدول شماره 3، از مفهوم نرمال کردن و میانگین موزون استفاده می‌شود (نتایج در سمت چپ جدول ارائه شده است):

در نهایت، اعداد هر سطر ماتریس نرمال شده، با یکدیگر جمع و میانگین آن بدست می‌آید. ماتریس حاصل مقایسه معنادارتری بین عناصر را نشان می‌دهد. جدول شماره 5، اولویت معیارها (میانگین سطری) را نشان می‌دهد.

عدد 2 و ترجیح A بر C را بین مرجح خیلی قوی و کاملاً مرجح با عدد 8 و ترجیح B بر C، بین ترجیح قوی و ترجیح خیلی قوی یعنی عدد 6 انتخاب می‌کند. لازم به ذکر است که ترجیح هر عنصر بر خودش برابر 1 است. با توجه به این که ماتریس مقایسه‌ای در فرایند تحلیل سلسله مراتبی یک ماتریس معکوس است، اگر A بر B (سطر به ستون) دارای ترجیح 2 باشد ترجیح B بر A برابر $\frac{1}{2}$ خواهد بود پس ماتریس به صورت جدول شماره 3 کامل می‌شود.

اولویت‌بندی عوامل محیطی مؤثر بر بودجه‌ریزی عملیاتی

با توجه به این که تعداد پرسش‌نامه (ماتریس) تکمیل شده برای مقایسه عوامل وجود دارد فرایند تحلیل سلسله مراتبی در ابتدا این ماتریس‌ها را به یک ماتریس واحد تبدیل می‌کند. به منظور ترکیب جدول‌های مقایسه‌های زوجی همه پاسخ‌دهندگان، یکی از بهترین روش‌ها، استفاده از میانگین هندسی است. زیرا مقایسه‌های زوجی، داده‌هایی به صورت «نسبت» ایجاد می‌کند و افزون بر معکوس بودن

جدول 3: مقادیر ترجیح‌ها برای مقایسه‌های زوجی

مقدار عددی	ترجیح‌ها (قضاوت شفاهی)
9	کاملاً مرجح یا کاملاً مطلوب‌تر
7	ترجیح یا اهمیت یا مطلوبیت خیلی قوی
5	ترجیح یا اهمیت یا مطلوبیت قوی
3	کمی مرجح یا کمی مطلوب‌تر
1	ترجیح یا اهمیت یا مطلوبیت یکسان

جدول 4: ماتریس اولیه مقایسه زوجی شاخص‌ها پس از تلفیق داده‌ها و نتایج نرمال کردن شاخص‌های اصلی

ماتریس نرمال شده شاخص‌ها				ماتریس اولیه مقایسه زوجی شاخص‌ها				شاخص‌ها
محیط سیاسی	محیط سازمانی	محیط قانونی	محیط اقتصادی	محیط سیاسی	محیط سازمانی	محیط قانونی	محیط اقتصادی	
0/5	0/55	0/52	0/40	1	4/51	1/93	3/81	محیط سیاسی
0/11	0/12	0/13	0/17	0/22	1	0/48	1/67	محیط سازمانی
0/26	0/26	0/27	0/32	0/52	2/10	1	3/10	محیط قانونی
0/13	0/07	0/09	0/10	0/26	0/60	0/32	1	محیط اقتصادی
-	-	-	-	2	8/21	3/73	9/58	جمع ستونی داده‌ها

جدول 5: بردار وزن شاخص‌های اصلی

اولویت	وزن شاخص‌ها (میانگین سطر)	شاخص‌ها	ردیف
1	0/494	محیط سیاسی	1
2	0/275	محیط قانونی	2
3	0/133	محیط سازمانی	3
4	0/098	محیط اقتصادی	4

ریاست جمهوری، توافق قوه مقننه و قوه مجریه و ارتباطات سیاسی بین‌المللی است. نتایج حاصل از وزن‌دهی هر یک از معیارهای بالا در جدول شماره 6 ارائه شده است.

بر اساس نتایج بدست آمده، از بین معیارهای محیط سیاسی، معیارهای «حاکمیت»، «شرایط سیاسی جامعه» و «ارتباطات سیاسی بین‌المللی»، به ترتیب، با وزن 0/334، 0/244 و 0/170 بیشترین وزن و شاخص‌های «ریاست جمهوری» و «توافق قوه مقننه و قوه مجریه» کم‌ترین وزن را، به ترتیب،

به این ترتیب، درصد اولویت نسبی هر یک از معیارها بدست می‌آید. بر اساس نتایج بدست آمده شاخص «محیط سیاسی» مهم‌ترین عامل و بعد از آن «محیط قانونی» و «محیط سازمانی» و در درجه چهارم «محیط اقتصادی» قرار دارد.

اولویت‌بندی شاخص‌های محیط سیاسی

همان‌طور که در مدل پیشنهادی اشاره شد شاخص‌های محیط سیاسی مرتبط با بودجه‌ریزی عملیاتی شامل حاکمیت، شرایط سیاسی جامعه،

جدول 6: بردار وزن شاخص‌های محیط سیاسی

ردیف	شاخص‌ها	وزن معیارها (میانگین سطر)	اولویت
1	حاکمیت	0/334	1
2	شرایط سیاسی جامعه	0/244	2
3	ارتباطات سیاسی بین‌المللی	0/170	3
4	ریاست جمهوری	0/143	4
5	توافق قوه مقننه و قوه مجریه	0/110	5

بر اساس نتایج بدست آمده، از بین معیارهای محیط سازمانی، معیارهای «پاسخ‌گویی سازمان»، «نمودار سازمانی» و «مدیریت»، به ترتیب، با وزن 0/346، 0/298 و 0/149 بیشترین وزن و شاخص‌های «ساختار دستگاه اجرایی» و «هماهنگی بخش‌های مختلف سازمان» کم‌ترین وزن را، به ترتیب، 0/104 و 0/103 دارا هستند. شاخص سازگاری محاسبه شده نیز برابر با 0/04 کمتر از 0/1 بوده و بنابراین مدل معنادار است.

اولویت‌بندی شاخص‌های محیط قانونی

همان‌طور که در مدل پیشنهادی اشاره شد

0/143 و 0/110 دارا هستند. شاخص سازگاری محاسبه شده نیز برابر با 0/06 کمتر از 0/1 بوده و بنابراین مدل معنادار است.

اولویت‌بندی شاخص‌های محیط سازمانی

همان‌طور که در مدل پیشنهادی اشاره شد شاخص‌های محیط سازمانی مرتبط با بودجه‌ریزی عملیاتی شامل نمودار سازمانی، هماهنگی بخش‌های مختلف سازمان، ساختار دستگاه اجرایی، مدیریت و پاسخ‌گویی سازمان است. نتایج حاصل از وزن‌دهی هر یک از شاخص‌های مذکور در جدول شماره 7 ارائه شده است.

جدول 7: بردار وزن شاخص‌های محیط سازمانی

ردیف	شاخص‌ها	وزن معیارها (میانگین سطر)	اولویت
1	پاسخ‌گویی سازمان	0/346	1
2	نمودار سازمانی	0/298	2
3	مدیریت	0/149	3
4	ساختار دستگاه اجرایی	0/104	4
5	هماهنگی بخش‌های مختلف سازمان	0/103	5

محاسبه شده نیز برابر با 0/06 کمتر از 0/1 بوده و بنابراین مدل معنادار است.

اولویت‌بندی شاخص‌های محیط اقتصادی

همان‌طور که در مدل پیشنهادی اشاره شد شاخص‌های محیط اقتصادی مرتبط با بودجه‌ریزی عملیاتی شامل بهره‌وری، محاسبه قیمت تمام‌شده، حسابداری تعهدی، توجیه اقتصادی، ارزیابی وضعیت و شرایط مالی دولت، حسابرسی عملیاتی و تورم است. نتایج حاصل از وزن‌دهی هر یک از شاخص‌های مذکور در جدول شماره 9 ارائه شده است.

شاخص‌های محیط قانونی مرتبط با بودجه‌ریزی عملیاتی شامل پشتیبانی دولت، قوانین و مقررات، پیاده‌سازی و تسهیل الزامات قانونی، شفافیت قانون و منطقی بودن قانون است. نتایج حاصل از وزن‌دهی هر یک از شاخص‌های مذکور در جدول شماره 8 ارائه شده است. بر اساس نتایج بدست آمده، از بین معیارهای محیط قانونی، معیارهای «قوانین و مقررات»، «پشتیبانی دولت» و «پیاده‌سازی و تسهیل الزامات قانونی»، به ترتیب، با وزن 0/369، 0/314 و 0/139 بیشترین وزن و شاخص‌های «شفافیت قانون» و «منطقی بودن قانون» کم‌ترین وزن را، به ترتیب، 0/089 و 0/088 دارا هستند. شاخص سازگاری

جدول 8: بردار وزن شاخص‌های محیط قانونی

اولویت	وزن معیارها (میانگین سطر)	شاخص‌ها	ردیف
1	0/369	قوانین و مقررات	1
2	0/314	پشتیبانی دولت	2
3	0/139	پیاده‌سازی و تسهیل الزامات قانونی	3
4	0/089	شفافیت قانون	4
5	0/088	منطقی بودن قانون	5

جدول 9: بردار وزنی شاخص‌های محیط اقتصادی

اولویت	وزن معیارها (میانگین سطر)	شاخص‌ها	ردیف
1	0/218	بهره‌وری	1
2	0/186	محاسبه قیمت تمام شده	2
3	0/167	حسابداری تعهدی	3
4	0/133	توجیه اقتصادی	4
5	0/101	ارزیابی وضعیت و شرایط مالی دولت	5
6	0/099	حسابرسی عملیاتی	6
7	0/096	تورم	7

عملیاتی در ایران تأثیر دارد. بنابراین، پاسخ سوال اول پژوهش مثبت است.

اولویت بندی شاخص های فرعی محیط سازمانی مندرج در جدول شماره 7، نشان می دهد پاسخ گویی سازمان، نمودار سازمانی، مدیریت، ساختار دستگاه اجرایی و هماهنگی بخش های مختلف سازمان از عوامل محیط سازمانی بر استقرار بودجه ریزی عملیاتی در ایران تأثیر دارد. بنابراین، پاسخ سوال دوم پژوهش مثبت است. نتایج به دست آمده در این دو گروه عوامل محیطی، با پژوهش مونتس (11) در بولیوی که بر رهبری سیاسی و مدیریتی سازمان تأکید دارد، سازگار است. البته عوامل سیاسی پژوهش حاضر جامع تر از پژوهش مونتس بوده است.

اولویت بندی شاخص های فرعی محیط قانونی مندرج در جدول شماره 8، نشان می دهد قوانین و مقررات، پشتیبانی دولت، پیاده سازی و تسهیل الزامات قانونی، شفافیت قانون و منطقی بودن قانون از عوامل محیطی قانونی است که بر استقرار بودجه ریزی عملیاتی در ایران تأثیر دارد. بنابراین، پاسخ سوال سوم پژوهش مثبت است.

اولویت بندی شاخص های فرعی محیط اقتصادی مندرج در جدول شماره 9، نشان می دهد که بهره وری، محاسبه قیمت تمام شده، حسابداری تعهدی، توجیه اقتصادی، ارزیابی وضعیت و شرایط مالی دولت، حسابرسی عملیاتی و تورم از عوامل محیط اقتصادی بر استقرار بودجه ریزی عملیاتی در ایران تأثیر دارد. بنابراین، پاسخ سوال چهارم پژوهش مثبت است. به طور کلی، یافته های این پژوهش با

بر اساس نتایج بدست آمده، از بین معیارهای محیط اقتصادی معیارهای «بهره وری»، «محاسبه قیمت تمام شده»، «حسابداری تعهدی» و «توجیه اقتصادی»، به ترتیب، با وزن 0/218، 0/186، 0/167 و 0/133 بیشترین وزن و شاخص های «ارزیابی وضعیت و شرایط مالی دولت»، «حسابرسی عملیاتی» و «تورم» کمترین وزن را، به ترتیب، 0/101، 0/099 و 0/096 دارا هستند. شاخص سازگاری محاسبه شده نیز برابر با 0/03 کمتر از 0/1 بوده و بنابراین مدل معنادار است.

در نهایت، اولویت بندی عوامل محیطی با استفاده از نرم افزار مذکور به شرح زیر است.

اولویت بندی شاخص های اصلی پژوهش، به شرح مندرج در جدول شماره 10، نشان می دهد که عوامل محیطی، به ترتیب، محیط سیاسی، محیط قانونی، محیط سازمانی و محیط اقتصادی تأثیر با اهمیتی بر استقرار بودجه ریزی عملیاتی در ایران دارد. بنابراین، می توان گفت از دید کارشناسان و خبرگان بودجه ریزی عملیاتی دستگاه های اجرایی کشور در استان های تهران و البرز محیط سیاسی بیشترین و محیط اقتصادی کمترین تأثیر را بر بودجه ریزی عملیاتی در ایران دارد.

رتبه بندی عوامل محیطی با توجه به یافته های پژوهش اولویت بندی شاخص های فرعی محیط سیاسی مندرج در جدول شماره 6، نشان می دهد که حاکمیت، شرایط سیاسی جامعه، ریاست جمهوری، ارتباطات سیاسی بین المللی و توافق قوه مقننه و مجریه از عوامل محیط سیاسی بر استقرار بودجه ریزی

1. تغییر رویکرد دستگاه‌های نظارتی در بررسی عملکرد دستگاه‌های اجرایی و کنترل خروجی‌ها، نتایج و دستاوردهای اقدام‌های انجام شده به جای کنترل نحوه‌ی صرف منابع. هم‌چنین، بررسی اینکه اعتبارات صرف شده تا چه میزان مطالبات مردم را محقق کرده، چه میزان به تولید ناخالص داخلی کمک شده، چه میزان به توسعه‌ی کشور کمک شده، چه میزان به زیر ساخت‌های عمرانی کشور افزوده شده است و اینکه این نتایج متناسب با منابع صرف شده به وسیله دستگاه اجرایی مورد نظر بوده یا خیر.

2. بررسی مجدد قوانین و مقررات مالی و محاسباتی و سایر قوانین مربوط به وسیله مجلس شورای اسلامی و سایر دستگاه‌های مربوط به منظور تسهیل شرایط برای استقرار نظام بودجه‌ریزی عملیاتی و تنظیم و تدوین قوانینی که حمایت‌کننده‌ی مدیران بوده و شرایط را برای این منظور تسهیل کند.

3. ارائه مدلی در زمینه رتبه‌بندی کلیه عوامل محیطی، عوامل انسانی و عوامل فنی و فرایندی برای اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر استقرار بودجه‌ریزی عملیاتی در کشور و هم‌چنین انجام پژوهش‌هایی در زمینه عوامل مؤثر بر اثربخشی و کارایی نظام

پژوهش‌های قدرتی و همکاران (13)، رابینسون و دونکان (9)، زو و همکاران (8) و پورزمانی و نادری (16)، که به بررسی ابعاد مختلف عوامل محیطی پرداخته‌اند، همسو است.

در پاسخ به سوال شش پژوهش حاضر که بیان می‌کند «کدام عامل بیشترین تأثیر و کدام عامل کم‌ترین تأثیر بر استقرار بودجه‌ریزی عملیاتی در ایران را دارد»، جدول شماره 10، نشان می‌دهد که محیط سیاسی بیشترین تأثیر و محیط اقتصادی کم‌ترین تأثیر را بر استقرار بودجه‌ریزی عملیاتی در ایران دارد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نتایج حاصل از رتبه‌بندی عوامل محیطی مؤثر بر استقرار بودجه‌ریزی عملیاتی در کشور، با توجه به یافته‌های پژوهش، نشان می‌دهد که بیشترین موانع و مشکلات مربوط به اجرا نشدن بودجه‌ریزی عملیاتی از سال 1381 تا کنون، عوامل محیط سیاسی است و سایر عوامل از جمله عوامل محیط قانونی، محیط سازمانی و محیط اقتصادی، به ترتیب، در اولویت‌های بعدی قرار دارد.

با توجه به نتایج پژوهش پیشنهاد می‌شود:

جدول 10: بردار وزن شاخص‌های اصلی

اولویت	وزن شاخص‌ها (میانگین سطر)	شاخص‌ها	ردیف
1	0/494	محیط سیاسی	1
2	0/275	محیط قانونی	2
3	0/133	محیط سازمانی	3
4	0/098	محیط اقتصادی	4

نکنند و یا اطلاعات نادرست ارائه دهند. لذا، در مواردی ممکن است پرسش نامه مورد نظر به طور مطلوب پاسخ داده نشود. این پژوهش نیز از این قاعده مستثنی نبوده است و در برخی موارد پژوهشگران در گردآوری پرسش نامه‌ها با مشکلاتی مواجه بودند. از دیگر محدودیت‌های مهم این پژوهش نبود سوابق پژوهش‌هایی مرتبط با موضوع مورد پژوهش و آشنابودن مدیران و کارشناسان دستگاه‌های اجرایی با نظام بودجه‌ریزی عملیاتی بود.

بودجه‌ریزی عملیاتی در دستگاه‌های اجرایی و در زمینه هر کدام از محیط‌های قانونی، سیاسی، اقتصادی و سازمانی به صورت جداگانه پیشنهاد می‌شود.

محدودیت‌های پژوهش

هر کار پژوهشی به طور معمول در یک چارچوب محدود می‌شود. در پژوهش‌هایی که با پرسش نامه انجام می‌شود، از آنجا که برای جمع‌آوری اطلاعات باید با کارشناسان و مدیران سازمان‌ها صحبت شود، ممکن است آن‌ها با پژوهشگر به دلایل مختلف همکاری

References

- 1 Babajani, J. and M. Rasouli (2011). "Identifying the Problems and Barriers Hindering the Establishment of Operational Budget System in the Iranian Government Authorities". *Journal of Experimental Research on Financial Accounting*, Vol. 1, No. 1, pp. 33-50. [In Persian]
- 2 Azar, A. and A. Vafaei (2010). "Examining the Effective Factors in Effectiveness of Operational Budget System in Public Organizations". *Journal of Plan and Budgeting*, No. 1, pp. 82-110. [In Persian]
- 3 Ghodsipour, S. H. (2005). *Analytical Hierarchy Process*. Tehran: Industrial University of Amirkabir Publication. [In Persian]
- 4 Willoughby, K. and P. Benson (2011). "Program Evaluation, Performance Budget England PART: The U.S. Federal Government Experience". International Studies Program, *Working Paper*. Available at: <http://icepp.gsu.edu/sites/default/files/documents/icepp/wp/ispwp1112.pdf>. [online] [22 June 2013].
- 5 Shah, A. (2010), "The Future of Performance Budgeting". *International Conference: Improvement and Development of Performance Based Budget System as a Tool for Multi-Annual Planning and Public Financial Management, Warsaw, Poland, 2 June*, pp. 24-25. Available at: <http://icgfm.blogspot.com/2010/06/international-conference-improvement.html>. [online] [22 June 2013].
- 6 Talebniya, Gh. and F. Mahmoudi (2006). "Studying the Barriers to the Implementation of Operational Budgeting in Aerology Organization and Proposing Helpful Guidelones". *M. A. Thesis, Islamic Azad University, Tehran - Branch*. [In Persian]
- 7 Eker, M. (2012). "The Impact of Budget Participation on Managerial Performance via Organizational

- Commitment: A Study on the Top 500 Firms in Turkey”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. Vol. 64, Issue. 4, pp. 117-136.
- 8 Zhu, D. S.; Ni, F. Y.; Lin, Ch. W.; Hsu, Y. H.; and S. H. Chen (2010). “A Study on the Factors Affecting the Budget-Related Attitude of Hospital Departmental Managers and the Relationships of these Attitudes with Performance”. *International Journal of Public Administration*. No. 32, pp. 251-294.
 - 9 Robinson M. and D. Last (2009). “A Basic Model of Performance based Budgeting”. *Technical Notes and Manuals*. Vol. 9, No. 1, pp. 55-63.
 - 10 Tugen, K.; Akdeniz, H. A.; Egeli, H.; Aksarayli, M.; and A. Ozen (2008). “Analysis of Critical Control Points of Alternative Decisions on the Choice of Performance Based Budgeting System: The Analysis of the Practices in Turkey”. *Romanian Journal of Economic Forecasting*, Vol. 9, No. 3, pp. 80-99.
 - 11 Montes, C. and A. Matthew (2005). “Implementing Reforms in Bolivia: Too Much to Handle?”. *International Journal of Public Administration*. No. 28, pp. 277-355
 - 12 Jordan M. and M. Hackbart (1999). “The Goals and Implementation-Success of State Performance based Budgeting”. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*, Vol. 3, No. 4, pp. 569-608.
 - 13 Ghodrati, H.; Fatahi, A.; and L. Fatahi (2012). “Studying the Problems of Implementation of Operational Budgeting in Qom Municipality Organization and Recommending Useful Guidelines for their Removal”. *Journal of City Economy*, Vol. 4, No. 13, pp. 52-62. [In Persian]
 - 14 Taherpoor Kalantari, H. and K. DaneshFard (2011). “Identifying the Effective Factors in Establishing the Operational Budget in Government Authorities”. *Journal of Budget and Scheduling*. Vol. 16, No. 2, pp. 103-113. [In Persian]
 - 15 Mahdavi, G. and M. Golmohammadi (2012). “An Investigation into the Level of Familiarity of Chief Financial Officers with New Methods of Budgeting in Fars Province Authorities”. *Journal of Health Accounting*, Vol. 1, No. 1, pp. 85-110.
 - 16 Poorzamani, Z. and B. Naderi (2012). “A Review of the Barriers to the Implementation of Operational Budgeting in Iranian Free Trade-Industrial Zones” *Journal of Health Accounting*, Vol. 1, No. 1, pp. 85-110.
 - 17 Moradi, J.; Valipour, H.; Mansourabadi, A.; and R. Zare (2012). “Examining the Feasibility of Implementing Operating Budgeting: The Case Study of Shiraz Municipality”, *Journal of Health Accounting*, Vol. 1, Nos. 2 and 3, Ser. 2, pp. 85-109.
 - 18 Kazemi, Z.; Ahmadkiadaliri, A.; Salehzade, R.; and M. Ramezani (2012). “The Application of Data Envelopment Analysis for Operating Budgeting in Hospitals: A Case Study of the Selected Hospitals of 2008”. *Journal of Health Accounting*, Vol. 1, Nos. 2 and 3, Ser. 2, pp. 71-85.